

-mAktA (VE -Iyor)

Talat AKASLAN*

ÖZET

-mAktA yapısı dağılımsal ve işlevsel olarak bir filcil birim özelliklerini taşır. Ancak, bu birimin temel işlevi “şimdiki zaman” ya da “süreklilik” belirtmek değildir. Stilistik ayrımlar (konuşma dili / yazı dili; formel dil / enformel dil, vb.) da -mAktA'nın işlevini açıklamaz. -mAktA özel bir zaman, görünüş ya da stilistik eki değildir ama değişmeyen bir özelliğe sahiptir: bitmişliği belirtmemek. Ancak, -Iyor da bitmişlik belirtmez. Öyleyse, aynı görünüş değerine sahip bu iki birim arasındaki temel işlevsel farklılık görünüşsel de değildir. -mAktA'yı -Iyor'dan ayıran sözceleyenin sözcüsünün içeriği ve eşsözceleyenle (kabaca, muhatabıyla) kurduğu ilişkinin niteliğidir, sözceleme tarzıdır. Bu bakımdan, -mAktA ve -Iyor farklı nitelikte sözceleme belirtecileridir, aralarındaki karşıtlık sözcelemseldir.

Anahtar kelimeler: şimdiki zaman, süreklilik, bitmemişlik, stilistik, bağlam, sözceleme

-mAktA (AND -Iyor)

ABSTRACT

In today's Turkish, -mAktA is a verb suffix according to its distributional and functional characteristics. The basic function of this linguistic unity is neither to express “present perfect continuous tense” nor “progressive aspect”. The stylistic distinctions (spoken/written language, formal/informal language etc.) don't explain the function of -mAktA. -mAktA is not a specific tense, aspect or stylistic suffix. However, it has an unchangeable characteristics; not to express perfective aspect. On the other hand, -Iyor does not also express perfective aspect. That's why, the fundamental functional difference between these two morphemes which have the same aspect value is not aspectual. The mode of enunciation, the propriety of the relation that the utterer establishes with the contents of his utterance and his interlocutor determine the difference between -mAktA and -Iyor. So that, -mAktA and -Iyor are different markers of enunciation. The opposition between them is enunciative.

Key words: present continuous, durability, imperfective aspect, stylistics, context, enunciation

Daha önce dilbilimsel özel bir çalışma konusu yapılmamış ve hakkında yazılanların dilbilgisi kaynaklarındaki yüzeysel bilgilerden ve birkaç genel Türkçe incelemesinde yer alan dipnot niteliğindeki değerlendirmelerden ibaret kaldığı -mAktA birimi, biçim(birim)sel ve işlevsel özellikleriyle kuramsal bir çerçevede ayrıntılı olarak betimlenmesi ve Türkçe dilbilgisi dizgesindeki konumu belirlenmesi gereken bir ögedir. -mAktA'nın işleyişine ilişkin kuramsal inceleme başka bir çalışmaya bırakılarak bu makalede şimdiye kadar yapılmış değerlendirmeler tartışılacak ve bu yapının biçimsel, işlevsel ve kullanımsal özelliklerine ilişkin gözlemler ve bazı

* Doç. Dr., Dokuz Eylül Ü. Buca Eğt. Fak. Fransızca Öğretmenliği Böl. El-mek: talat.akaslan@deu.edu.tr

belirlemeler yapmakla yetinilecektir. Bu bakımdan, bu makale söz konusu birime ilişkin **sorunları ortaya koyma** odaklı bir betimleme çalışması olacaktır.

1. *-mAktA* adıl birim mi, fiilcil birim mi?

Bazı çalışmalar *-mAktA*'yı fiil çekim dizgesi dışında tutar. Bunlardan bazılarında (Adalı 1979; Atabay, Kutluk, Özel 1983; Hengirmen 1997; Uzun 1998 ve 2006; Özsoy 1999; Demir, Yılmaz 2003; Yavuz, Balci, Turan 2004; Hepçilingirler 2004) *-mAktA*'ya yer verilmez bile. Bir bölüm kaynak ise *-Iyor*'un (Ediskun 1996: 243; Kornfilt 1997:354, 358; Korkmaz 2003: 621) ya da bulunma durumu *-DA*'nın (Gencan 1979: 102) ele alındığı paragrafta *-mAktA*'dan ancak ek bilgi niteliğinde söz eder. Sadece Koç (1998: 20-24) bu yapıyı özel olarak ele alır. *-mAktA*'ya değinen bu kaynaklardaki ortak nokta bu birimin bulunma durumu *-DA*'nın çeşitli kullanımlarından biri olarak değerlendirilmesi ve *-mAk* mastarının *-DA* eki almış ve "ekeyleme" (Gencan 1979: 102; Koç 1998: 20-24) ya da koşaç ("kopüla")'la (Kornfilt 1997: 354, 358) çekilmiş biçimi olarak kabul edilmesidir. Böylece *-mAktA*'lı bir öge, çekilmiş bir fiil (*gel-mekte*)-fiil yüklemi olarak değil, "ekeyleme" çekilmiş adıl bir birim (*gel-mek-te*)-adıl yüklem olarak kabul edilmiştir.

Golstein (1997: 140-142), Morel, Yılmaz (2004: 24), Sarıca (2004: 15-16), Clairis (2005: 131-138), Demircan (2005: 106-107); Göksel ve Kerslake (2005: 77, 83)'da ise *-mAktA* fiilcil bir birim sayılır. Ergin (1977: 291-292 ve 1987: 323), Banguoğlu (1986: 451-452, 465), Bazin (1987: 77-78), Eker (2005: 377)'in de *-mAktA*'yı adıl bir birim saymakla birlikte fiil dizgesine ekledikleri görülür. Bununla birlikte, tüm bu kaynaklarda *-mAktA*'nın neden fiilcil bir yapı olduğuna ilişkin bilgi verilmez.

Bizce de *-mAktA* birimi *-DA* halinde bir mastar, fiil + *-mAk* + *DA* olarak ayrıştırılması gereken iki ayrı ek değildir. Yapı bakımından *-mAk* ve *-DA* adıl biçimbirimlerinden oluşmakla (diğer fiil eklerinden farklılık göstermekle) birlikte, dağılımsal ve işlevsel özellikleriyle "bileşik" bir yapı (Demircan 1996: 86; Bazin 1987: 77), bir fiilcil birimdir ve Türkçe fiil dizgesine bir bütün olarak dahil edilmelidir.

Her şeyden önce, *-mAktA*'nın yerine geçebildiği (aynı bağlamda görüldüğü) birimler fiilcildir (*bak* + *-Iyor* / *-mAktA* / *-DI* / *-mIş* / *-AcAk* / *-(I)Ar* / *-mAll* / *-sA*; *bak-mAktA-yDI* / *-ymIş* / *-ysA*) ve *-mAktA* tüm fiil tabanlarına eklenebilir.

-mAktA'lı ögenin adıl olumsuzluk birimi *değil* ile değil, fiil olumsuzluk birimi *-mA-* ile olumsuzlanması (*incele-ME-mekte*) ve *-mAktA*'nın tüm fiil ekleri gibi *-Abil*'li tabana eklenebilmesi (*görebilmekteyiz*) de bu yapının bir fiilcil birimin dağılımsal özelliklerini taşıdığının diğer argümanlarıdır.

Öte yandan, örnek (1)'de görüldüğü gibi *-mAktA*'lı öge nesne ve zarf alabilir, bu yönüyle de sözdizimsel olarak fiil (yüklemi) özelliğini taşır:

(1) *Uzmanlarımız delilleri titizlikle incelemektedirler.*

İşlevsel olarak da *-mAktA*, fiil çekim ekleri *-Iyor*, *-mIş*-, *-AcAk* ve *-A/Ir* ile karşıtlıklar kurar:

(2) a. *Uzmanlarımız delilleri titizlikle inceliyorlar / incelemektedirler.*

b. *Türkiye'de enflasyon düşmüştür/düşmektedir / düşecektir.*

c. *Beşparmak Dağları Muğla ve Aydın illeri sınırları içinde yer alır / almaktadır.*

2. *-mAktA* ne belirtir?

-mAktA fiilcil bir birim ise ne belirtir ? "(Sürekli) şimdiki zaman"? "(Süreklilik)" Görünüş(ü)? Stilistik özellikler? Yoksa başka şey(ler) mi?

Turkish Studies

2.1. -mAktA “(sürekli) şimdiki zaman” eki değildir

Ergin (1977: 291-292), Gencan (1979: 102), Ediskun (1996: 178), Korkmaz (2003: 621) ve Eker (2005: 377)’e göre -mAktA da -Iyor gibi şimdiki zaman belirtir. Aralarındaki zamansal farklılık, -Iyor’un başlamamış (gelecekteki) bir işi, vb. de belirtebilirken, -mAktA’nın “hareketin mutlaka başlamış olduğu manası” (Ergin 1977: 292)’ni taşımasıdır:

(3) a. *Yarın Ankara’ya gidiyorum.*

(3) b. * *Yarın Ankara’ya gitmekteyim* (“başlamışlık” içermediğinden bu kullanım mümkün olmaz).

Bu yargı çerçevesinde, bu kaynakların büyük bir bölümünde -mAktA’nın ifade ettiği şimdiki zamanın “sürekli” olma özelliğini taşıdığı¹ ve “daha belirli, daha kesin” (Korkmaz 2003: 621), “çerçevesi daha dar” (Ergin 1977: 291 olduğu vurgulanır.

Sözü edilen özelliklerin -mAktA’nın ifade ettiği “şimdiki zaman”ı “daha belirli, daha kesin”, “çerçevesi daha dar” kılmasıyla bağlantısını anlamının güçlüğü bir yana, -mAktA’nın kullanım özellikleri, bu biçimin işlevinin şimdiki zamanı ifade etmek bile olmadığını gösterir.

Her şeyden önce, -mAktA’nın her bağlamda, her ortamda, her iletişim durumunda, her dil düzleminde; özellikle de şimdiki zaman kullanımlarının ana düzlemi olan günlük karşılıklı konuşmalarda hemen hiç kullanılmaması bile -mAktA’nın Türkçede şimdiki zaman eki olmadığını kanıtlamaya yeter:

(4) * *Bak bak... çocuğun uçurtması yere düşmekte.*

(5) * - *Çocuklar içeride ne yapmakta ?*

- *Meriç oyuncularıyla oynamakta, Arda televizyon izlemekte.*

-mAktA’nın -DI ile bağdaşması (*yürümekteydi*) ve bu durumda zamanın -DI’ya bağlı olarak geçmiş olması; ya da örneğin *maç sürmekteymiş* gibi bir ürünün zamansal değerinin şimdiki zaman (şu an) ya da geçmiş zaman (o an) olarak yorumlanabilmesi, yani sözcenin zamanını -mAktA’nın değil, bağlamın belirlemesi, bu birimin işlevinin ve varoluş sebebinin şimdiki zamanı belirtmek olmadığını başka kanıtlardır. Gerçekten de, -mAktA’lı fiilin zaman değerini bu birim değil, ya sözce-metin içi zamansal öğeler ((6) ve (7) nolu örneklerde sırasıyla: *Asrın sonlarında*, *artık*) ya da tek başına bağlam ((8) nolu sözce) belirler. Bu yüzden de, yüklemi -mAktA’lı bir fiil olan sözceler şimdiki zamandaki, geçmişteki ya da “geniş zaman”daki bir olguyu anlatabilir:

(6) *Asrın sonlarında her Osmanlı, adam başına 12 altın frank vergi ödemektedir* (C. Meriç, *Bir Facianın Hikayesi*, 1981, Umran Yay.: 81)

(7) *SHP’siz koalisyon modeli konusu artık Çiller’in komutunda ve Çankaya Köşkü’nde de konuşulmaktadır* (D. Sazak, *Milliyet*, 21 Nisan 1994).

(8) *Mutfaktan çilekli turta kokusu almaktayım. [...] Gidip bana biraz getirir misin?* (N.M.S. Ermiş (derly.), 2008, *Güldüren Seçme Fıkralar*, Martı Yay., İst.: 157).

¹ Banguoğlu (1986: 451-452): “Kimde halinde bir mastar olan -mek-te üremesi [...] -iyor kipine rakip bir sürmekte hal kipi (*présent duratif*) yaratmak istidadını gösteriyor”; Korkmaz (2003: 621): “[-mAktA] başlanmış ve halen sürmekte olan bir oluş ve kılışı kesin olarak anlatan bir özellik taşır”; Eker (2005: 377): “Türkçede şimdiki zamanı şimdiki zaman ve sürekli şimdiki zaman biçiminde ikiye ayırmak gerekir. İngilizcedeki present perfect continuous tense’e benzer bir işlevi olan sürekli şimdiki zaman [“eylem + -mAktA + kişi eki”], geçmişte başlayıp halen süren ve en azından bir süre daha devam edecek kesintisiz bir oluş, iş, eylem vb.’ni anlatır”.

–mAktA farklı zamanlardaki olguları ifade etmekte kullanılabildiğine göre belli bir zaman değeri olmayan bir ektir ve yüklemi –mAktA’lı sözcenin zaman değerini sonuçta bağlam belirlediğine göre –mAktA’nın içsel (kendi başına, kendinde) ve özel bir zaman değeri yoktur. Dolayısıyla, –Iyor gibi –mAktA da şimdiki zaman eki değildir². Bir yandan ne –mAktA, ne de –Iyor’un şimdiki zaman eki olması, diğer yandan hangi zamanda olursa olsun aynı olgunun hem –mAktA hem de –Iyor’la ifade edilebilmesi³ şunu gösterir: –mAktA ile –Iyor arasında (şimdiki) zaman düzleminde bir karşıtlık (dışlama ilişkisi) kurulamaz ve aralarındaki farklılık “sürekli şimdiki zaman” / “sürekli olmayan şimdiki zaman” gibi bir ayrıma indirgenemez. –mAktA’nın şimdiki zaman birimi olmaması bu yapının “sürekli şimdiki zaman” ifade ettiği yargısını da anlamsızlaştırır⁴.

2.2. –mAktA “süreklilik” (sürme) eki değildir

“Sürekli şimdiki zaman” ifadesi ile zaman ve görünüş kavramlarını birbirine karıştıran bu dilcilerin tersine, bazı kaynaklar “süreklilik” değerini, şimdiki zamana bağlamadan –mAktA’nın temel işlevi olarak kabul etmişler ve –mAktA’yı salt görünüş bakımından yorumlamışlardır.

Fransız Türkolog Louis Bazin’e göre, “*eylemi somut gelişimi içinde*” ifade eden ve özel olarak “*gerçeklikte (ya da edebi fiksiyonda) cereyan ederken görülen, şimdiki zamandaki bir işi ifade etmeye uygun*” (Bazin 1987: 76) olan “progressif” –Iyor’a⁵ karşılık, “duratif” –mAktA “*işi sürer iken, meydana gelmekte iken canlandırır*” (Bazin 1987: 77)⁶. Ancak, önce –Iyor ile –mAktA arasında oluş (progression) / sürme (durée) karşıtlığı kuran Bazin hemen ardından “*halk dilinde ya da senli benli dilde –mekte’li biçimlere pek rastlanmaz ve oluş ve sürme ayrımı ihmal edilerek –(i)yor’lu biçimler tercih edilir*” (1987: 78)⁷ (abç) diye yazarak bu karşıtlığı yine kendisi geçersizleştirir. Golstein (1997: 137-142) ve Clairis (2005: 131-138) de –Iyor’u konuşma anında devam eden bir olguyu anlatan, –mAktA’yı ise konuşma anından bağımsız olarak (herhangi bir zamanda) süren bir olguyu anlatan ekler olarak niteleyen L. Bazin’in açıklamalarını ve terminolojisini benimsemişlerdir.

Nurettin Koç’a göre de –mAktA şimdiki zaman ya da sürekli şimdiki zaman değil, “süreklilik” belirtir ve bu biçim, “*eyleme ‘süreklilik’ (progressif) görünüşü ver[en]*” fransızcadaki *être en train de* yapısının “tam anlamıyla” eşdeğeri (Koç 1998: 23).

Türkçede bitmişlik görünüşünü (perfect aspect) işlediği paragrafta, “geçmişte başlayan ve halen süren” değerini sadece –mAktA’nın değil, –Iyor’un da ifade ettiğini belirten Kornfilt (1997: 354) de bu iki yapı arasındaki farkı görünüş açısından ve fiilin türüyle, anlamsal yapısıyla

² –Iyor da tüm zamansal değerlerdeki (şimdi, geçmiş, gelecek, “geniş” zamanlar) sözcelerde kullanılabilen, zaman değeri bağlamla belirlenen, dolayısıyla içsel olarak zaman değeri olmayan bir biçimbirimdir; –Iyor Türkçede şimdiki zaman eki değildir (Akaslan 1999).

³ (6), (7), (8) nolu sözceler uygun bağlamlarda –Iyor’la da üretilebilirler.

⁴ Şimdiki zamanı ifade etmeyen sürekli şimdiki zamanı ifade etmesi zaten sözkonusu olamaz. Kaldı ki, şimdiki zaman içsel olarak zaten sürmekte olmayı içerdiği için “şimdiki zaman” a “sürekli” kavramını eklemek bir mantık hatası olduğu gibi zaman ve görünüş kavramlarını birbirine karıştırmaktır da. “Süreklilik” görünüş, “şimdiki” ise zamanla ilgilidir.

⁵ “*Assez voisin de la forme progressive anglaise, il [-Iyor] exprime l’action dans son développement concret, avec une nuance d’actualisation descriptive. Dans la langue littéraire, l’actualisation peut être fictive, l’emploi de cette classe du verbe ayant pour effet de rendre le récit plus vivant* [...] *Le progressif turc est donc particulièrement apte à exprimer une action présente dont on perçoit le déroulement dans la réalité (ou dans la fiction littéraire)*” (Bazin 1987: 76).

⁶ “*Le duratif –mekte évoque l’action dans sa durée, en train de se produire.*” (Bazin 1987: 77).

⁷ “*Dans le langage populaire ou familier, ces formes en –mekte ne sont pas habituelles: on leur préfère les formes en –Iyor, en négligeant la distinction entre progression et durée*” (Bazin 1987: 78).

Turkish Studies

ilişkilendirerek şöyle belirler: *-mAktA* durum bildirmeyen fiillerle gerçekleşen “progressive aspect (continuous aspect of a nonstative verb)”i; *-Iyor* hem durum fiilleriyle hem de durum bildirmeyen fiillerle gerçekleşen, bu bakımdan da daha kapsayıcı olan “continuous aspect”i ifade eder (Kornfilt 1997: 357). Böylece Kornfilt *-mAktA*’nın “sürme” değerini fiilin türüne (anlamsal içeriğine) bağlar.

-mAktA ve *-Iyor*’u şimdiki zaman belirtke (marque)’si saymayıp bitmemişlik görünüşü (“imperfective aspect”) olarak kabul eden Göksel ve Kerslake (2005) ise, bitmemişliği de “progressive” ve “habitual” olarak ikiye ayırarak (Göksel, Kerslake 2005: 332-333) *-Iyor* gibi *-mAktA*’nın da her iki değerinde de kullanımları olduğunu belirtir.

-Iyor’u da *-mAktA*’yı da biçimsel (tense) şimdiki zaman sayan; ilkinin “devinim”, ikincisinin ise “durum” ifade ettiğini belirten Demircan (2005: 106)’ın iki birim arasındaki farklılığı görünüşe bağladığı anlaşılrsa da, yaptığı kısa açıklama yorumuna izin verecek açıklıkta değildir.

Yalnızca konuşma anında değil, diğer zamanlarda (geçmişte ya da “geniş zaman”da) da sürmekte olan bir olguyu ifade etmek için günlük konuşmalarda *-mAktA*’nın kullanılmaması, bu birimin Türkçede özel olarak “sürekliliği” ifade etmek için var olan bir öge olmadığını gösterir. Elbette, *-mAktA*’nın özel bir “süreklilik” belirtkesi olmaması onun Türkçede süren bir olguyu, sürmeyi hiç ifade etmediği anlamına gelmez ((7) ve (61) nolu örnekler bkz.)⁸. Ancak, süreklilik bu birimin çok çeşitli kullanımlarından sadece bir çeşidini oluşturur. Bu da, sürmekte olmanın *-mAktA*’nın tüm kullanımlarına genelleştirilemeyeceği ve bu birimin Türkçede sürme görünüşü olmadığı anlamına gelir.

Bu bakımdan, Koç (1998)’un iddiasının tersine, Türkçe *-mAktA* Fransızca *être en train de*’nün eşdeğeri değildir. *Etre en train de* hem günlük konuşmalarda hem de yazı dilinde, her dil

⁸ Bu biçim Türkçede özellikle *ol-* fiiliyle ortaç yapısında (*-mAktA ol-an*; *-mAktA olduğu(nu/na/ndan)*) yaygın olarak yazılarda ve formal konuşmalarda sürmekte olanı belirtmek için kullanılır:

(9) a. *Konuşmakta olan adamı tanıyorum.*

(10) a. *Fırtınanın yaklaşmakta olduğunu seziyorum.*

(11) a. *Fırtınanın yaklaşmakta olduğundan eminim.*

(12) a. *Fırtınanın yaklaşmakta olduğuna bahse girerim.*

Bu da muhtemelen *-Iyor*’un *ol-* fiiliyle ortaçlı yapılarının olmamasından kaynaklanmaktadır:

(9) b. * *Konuşuyor olan adamı tanıyorum.*

(10) b. * *Fırtınanın yaklaşıyor olduğunu seziyorum.*

(11) b. * *Fırtınanın yaklaşıyor olduğundan eminim.*

(12) b. * *Fırtınanın yaklaşıyor olduğuna bahse girerim.*

-Iyor ol- kullanımları olmadığından da yazıda ve kimi konuşmalarda *-mAktA ol-* ile ifade edilen olgular özellikle günlük konuşmalarda *fiil+An ol-* ortaçlı yapısıyla ya da fiil + *Dik* + (...) ile karşılanmaktadır:

(13) a. *Şu an bizi izlemekte olan seyircilerimize hatırlatalım ki ...* (yazılı metinlerde ve konuşma ifadelerinde).

b. ? *Şu an bizi izlemekte olan seyircilerimize hatırlatalım ki ...* (günlük konuşmalarda).

c. *Şu an bizi izleyen arkadaşlara bunu da hatırlatalım ki ...* (günlük dildeki konuşmalarda).

d. * *Şu an bizi dinliyor olan dinleyicilerimize hatırlatalım ki ...* (yazıda ve konuşmada).

e. *Şu an bizi dinlemekte olduğunuzu biliyoruz* (formel konuşmalarda)

f. *Şu an beni dinlediğini biliyorum* (günlük konuşmalarda)

Ol- fiili ortaç değil de temel fiil olarak kullanıldığında ise *-mAktA* yerini tümüyle *-Iyor*’a bırakır:

(14) a. *Beni hala seviyor olsa da ...*

b. * *Beni hala sevmekte olsa da ...*

(15) a. *Şimdi gidiyor olacaktı.*

b. * *Şimdi gitmekte olacaktı.*

(16) a. *Kendisini nelerin beklediğini biliyor olmalı(ydı).*

b. * *Kendisini nelerin beklediğini bilmekte olmalı(ydı).*

Gerek *-mAktA*’nın *ol-* fiiliyle ortaç yapıda “sürmekte olan”ı ifade etmesinin *-Iyor*’un böyle bir kullanımının olmamasına bağlı olması, gerek günlük konuşmalarda *-mAktA ol-*’un yerine *ol-An* ve *ol-Dik* (...) yapılarının tercih edilmesi, gerekse de (14)-(16) nolu sözcelerde *-mAktA*’nın kullanılmaması bu birimin *-mAktA ol-* ortaçlı yapısında ana işlevinin “sürmekte olan”ı belirtmek olduğunu öne sürmeye engel çıkarır.

Turkish Studies

düzleminde, her durumda ve bağlamda, normal olarak da süreç belirten fiillerle kullanılan⁹; özel olarak belirli bir anda (şimdiki zamanda, geçmiş zamanda ya da gelecek zamandaki) sürmekte olanı ifade eden bir ögedir. Oysa *-mAktA* günlük konuşmalarda kullanılmaz ama süreç bildiren fiiller kadar durum fiilleriyle de kullanılabilir:

(20) “*Bu şarkıları sana yazdım*” demişti bugün gibi hatırlamaktayım...

“*Bir dargın bir karışık, aklım hep karmakarışık...*” derken samimiydi bilmekteyim...(R. Muhtar, “Karar verdim ayrılmaya”, *Sabah*, 25 Şubat 2006).

(21) *Oysa ki, insanların çeşitli dinlere bağlı olduklarını görmekteyiz* (*Milliyet*, 9 Mart 1994)¹⁰.

Demek ki, *-mAktA*'nın kullanımını ve işlevini belirleyen, *-Iyor* ile karşıtlık ilişkisine sokan fiilin türü (anlamsal yapısı) de değildir.

-mAktA'nın sürmekte olan ile hiç ilgisi olmayan, geleneksel olarak “geniş zaman” ya da “alışkanlık görünüşü” olarak adlandırılan kullanımlarının (örneğin (7) nolu sözce) da olması *-mAktA*'yı özel bir süreklilik birimi kabul etmeye engel çıkaran başka bir olgu olduğu gibi “alışkanlık” görünüşünü *-Iyor*'un da belirtebilmesi ((7) nolu sözce *-Iyor* ile de üretilebilir) *-mAktA* ile *-Iyor* arasında süreklilik bakımından bir karşıtlık kurmayı engelleyen bir olgudur da.

2.3. *-mAktA* stilistik bir ek değildir

Kimi kaynaklarda, *-mAktA* dil düzlemlerine göre kullanımları bakımından değerlendirilmiş ve *-Iyor* ile arasında stilistik bir karşıtlık kurulmuştur. Örneğin Ergin (1977: 291-292)'e göre, *-mAktA* “*hemen hemen yalnız yazı dilinin malı olup konuşma dilinde pek kullanılmaz*”. 2.2.'de de

⁹ Durum fiilleriyle *être en train de* ancak belirli koşullarda bağdaşır: 1. Sözceleyen olumsuz bir tutuma (beğenmeme, reddetme, vb.) sahipse; 2. Fiilin bir tümleci varsa ve irade, hedef (cible), niyet (intentionalité) ya da amaç (visée) içeriyorsa. *Être en train de*'nin ayrıntılı bir incelemesi için bkz: Franckel (1989: 65-82).

¹⁰ Kornfilt (1997: 358)'in durum fiilleriyle *-mAktA* “*either ungrammatical or quite infelicitous*” diye yazarak verdiği örnekler (* *Hasan sorunun cevabını bilmekte*; ?? *Hasan sorunu anlamakta*) de günlük konuşma dilinde görülmezler ama bir bağlam içinde (örneğin bir sunumda) pekâlâ üretilebilirler:

(22) *Hasan [aslında] soru[larım]mun cevabını bilmekte ama çekingen kişiliğinden dolayı cevap vermemektedir.*

(23) *Hasan sorunu anlamakta ancak çözüm geliştirememektedir.*

Gerçekte çekimde *-mAktA*'yı kısıtlayan fiil türü değil, kişidir. Gerçekten de, *-mAktA* uygun bağlamlarda tüm fiillerle kullanılabilir de kişi açısından kısıtlamalarla karşılaşır; bu yapı sıklıkla 3. tekil ve çoğul kişilerde kullanılırken 1. ve 2. tekil ve çoğul kişilerde az kullanılır. Sözgelimi T. Özakman'ın *Diriliş* adlı romanındaki 196 *-mAktA* kullanımından 4 tanesinin öznesi 1. tekil kişi, 1 tanesinin 1. çoğul kişi, diğerleri 3. tekil-çoğul kişiler; R. Cilasun'un *Haram Lokma* adlı romanındaki 22 kullanımından 2 tanesinin öznesi 1. tekil, diğerlerinin öznesi 3. tekil kişidir.

Kişi bakımından dikkati çeken ikinci husus, *-mAktA*'nın 3. kişi çekimlerinde sıklıkla *-Dir* eşliğinde kullanıldığı, 1. ve 2. kişilerde ise *-Dir*'i dışladığıdır: * *gelmektesin(iz)dir / gelmekteyizdir*. Gerçi kimi metinlerde, örneğin A. Nesin'in *Rıfat Bey Neden Kaşınıyor* adlı eserinde 1. ve 2. kişilerde de *-Dir*'li kullanımlara rastlanır:

(24) [...] *mesleğim olarak “Muharrir, müellif ve şair” kelimelerini okuyacaksınız. Bendeniz [...] memlekette çıkmakta bulunan bilcümle gazetelerde yazmaktayım* [...] (35).

(25) *Siz de takdir edersiniz ki, memleketimizde işe göre insan değil, insana göre iş verildiğinden bendeniz bu küçük memuriyette çürütülmekteyim* (36).

Ancak, bu kullanımlara yazarın bir tercihi olarak itiraz edilemese de doğallıkları (konuşucularca kabul edilebilirliği) tartışmalıdır. Tıpkı yine adı geçen eserde yer alan, başka hiçbir yerde benzerini göremediğimiz, doğal olarak üretilmeyen aşağıdaki kullanım gibi:

(26) *Çünkü bendeniz dört yüz küsur liralık memuriyet maaşıyla ailemi, validemi, bir adet kayınvalidemi, üç erkek evlâdımla, hâşâ huzurumuzdan iki kızımı geçindirmekte bulunmaktayım* (39).

Burada ilginç olan, *-Dir*'in *-miş* ve *-AcAk* ekleriyle kullanıldığında 3. kişilerde (*gel-miş(ler)-dir*; *gel-ecek(ler)-dir*) sözceye hem emin olmama, hem de emin olma; *-Iyor* ile kullanıldığında (*gel-iyor-dur*) sadece emin olmama anlamı katmasına karşın *-mAktA* ile kullanıldığında (*gel-mekte-dir(-ler)*) hep emin olma anlamı katmasıdır.

Turkish Studies

belirttiğimiz gibi, Bazin (1987: 78) de “*halk dilinde ya da senli benli dilde –mekte’li biçimlere pek rastlanmaz ve oluş ve sürme ayrımı ihmal edilerek –(i)yor’lu biçimler tercih edilir*” diye yazar. Golstein (1997: 141) -mAktA’nın “*özenli ya da resmi dilde*” kullanıldığını belirtir. Zaman ve görünüş bakımlarından -Iyor ve -mAktA’nın aynı özellikleri taşıdığını yazan Göksel ve Kerslake’e göre de farklılık stilistiktir: -Iyor ile daha az “formel” davranılır ve bu biçim konuşmalarda daha çok kullanılır. Oysa -mAktA “*çoğunlukla formel bağlamlarda*” (Göksel, Kerslake 2005: 83) kullanılır¹¹ ve “*formel olmayan konuşmalarda*” (Göksel, Kerslake 2005: 332) kullanıldığında o an sürmekte olan bir olayın şiddetini vurgulamayı sağlar¹².

-mAktA’nın halkın günlük konuşma dilinde, yani senlibenli dil düzleminde hemen hiç kullanılmaması, ağır kaçması ve bu bileşik ekin daha çok yazılı ya da sözlü resmi, idari, politik, ticari, akademik-bilimsel, öğretimsel-eğitimsel (didaktik-pedagojik) metinlerde-söylemlerde, bir ölçüde yazılı-sözlü-görsel medyada kullanılması (4’e bkz.) ilk bakışta -mAktA ile -Iyor arasında stilistik bir karşıtlık bulunduğunu; -Iyor’un konuşma dili-halk dili- senlibenli dil düzlemi-“enformel dil-bağlam” eki / -mAktA’nın yazılı dili-resmi dil-özenli dil düzlemi-formel dil-bağlam eki olduğu biçiminde bir ayrımı akla getirebilir.

Ancak, şu iki olgu bu stilistik ayrımları zayıflatır: a. -Iyor’un hem konuşmada (halkın günlük konuşma dilinde), hem yazıda; hem senlibenli, hem özenli (edebi) dilde; hem resmi (ölçünlü akademik) dilde, hem halk dilinde; hem enformel, hem formel bağlamlarda¹³; kısacası, her dil düzleminde, her bağlamda, her metin türünde, herkes tarafından aynı derecede kullanılabilmesi (4’e bkz.); b. -mAktA’nın kullanıldığı söylemlerin yazılı olduğu kadar sözlü de olabilmesi¹⁴, ama özenli dille oluşturulan edebi metinlerde (roman, öykü, masal, fıkra, şiir) kullanımının yaygın olmaması (4’ bkz.).

Yine -mAktA’nın sadece formel bağlamlarda kullanılan bir ek olmaması, formel olmayan bağlamlarda (edebiyatta) da kullanılabilmesi¹⁵, dahası hem -mAktA’nın, hem de -Iyor’un aynı

¹¹ “*This is an imperfective suffix which is mostly used in formal contexts*” (Göksel, Kerslake 2005: 83).

¹² “[...] (-I)yor occurs with both progressive and habitual meaning, while -mAktA generally expresses progressive aspect but can occur with habitual meaning in relatively formal contexts. The difference between -(I)yor and -mAktA is largely stylistic, with -(I)yor being less formal and therefore much the more common in conversation. However, -mAktA may occur in relatively informal speech where a speaker wishes to emphasize the intensity of the ongoing event.” (Göksel, Kerslake 2005: 332).

¹³ Örneğin devlet yöneticilerinin, siyasetçilerin, vb. “resmi” hüviyeti olan kişilerin konuşmalarında: (27) “*Bu konuda hiçbir kısıtlama yok, herkes ne biliyorsa konuşabiliyor. Son dönemde çok tartışılan iddialar partide de konuşuluyor. Başbakan da konuşmak yasak demiyor*” (A. Gül, Sabah, 25 Şubat 2006, s. 20).

Hatta kimi “resmiyet” ortamlarındaki konuşmalarda -Iyor aranır:

(28) -*Nasılsınız ? İyi görünüyorsunuz. – Teşekkür ederim, çok iyiyim evet, kendime iyi bakıyorum, bu da yarıyor.*

¹⁴ (29) “*Prof. Dr. Bahadır Alkım: Efendim sayın Doç. Dr. Semih Tezcan bir soru sormaktadır. Albert Von Le Coq’un Madde Mektubu üzerinde açıklama yapmamı arzu etmektedir. Arz edeyim:*” (Harf Devriminin 50. Yılı Sempozyumu, 17 (Yaman 1999: 88’den aktarmayla)).

Öte yandan, geleneksel olarak televizyon-radyo sunucuları ve “DJ”leri -Iyor kullanarak izleyici ve dinleyicilere hitap ederken, son zamanlarda bunların özel televizyon-radyolarda izleyici ve dinleyicilerle konuştuklarında, hatta gençlerin kendi aralarındaki günlük konuşmalarda henüz kısıtlı da olsa -mAktA kullanma eğilimine girdiklerini de belirtmek gerekir.

¹⁵ Örneğin, *Yeni Hayat* (O. Pamuk)’taki -mAktA kullanımlarının “resmiyet”le ilgisi yoktur:

(30) “*Chicago’da tanıdığı Kızılderili kökenli Tom adlı bir çocuk ona başının belada olduğunu anlatır [...] Beyazlar Tom’un Kızılderili kabilesini alkole alıştırmakta, kabilenin yoldan çıkmaya eğilimli gençlerinin eline konyak şişesiyle birlikte silah vermektedirler* (133.s).

Yine film tanıtımında ya da yazılı tiyatro oyunları-piyeslerin bölüm başlarında sahne-dekor-olay-kişiler hakkında bilgi veren ya da açıklama yapmak için başvurulan -mAktA kullanımları ((51)-(54) nolu örnekler) “resmiyet”le ilgili değildir.

Turkish Studies

metin türünde¹⁶, aynı formel ya da enformel bağlamda kullanılabilmesi¹⁷ de formel dil düzlemi-formel bağlam eki *-mAktA* / enformel dil düzlemi-enformel bağlam eki *-Iyor* gibi bir ayrımı da geçersizleştirir. Zaten Göksel ve Kerslake'ın önce *-mAktA*'nın formel bağlamlarda kullanılan bir bitmemişlik eki olduğunu belirtip hemen ardından "*formel olmayan konuşmalarda*" kullanıldığında o an sürmekte olan bir olayın şiddetini vurgulamayı sağladığını eklemeleri (Göksel, Kerslake 2005: 332) bu ayrımın geçerliliğini yine kendilerinin zayıflattığı anlamına gelir. Kaldı ki, *-mAktA*'nın formel olmayan günlük konuşmalarda da kullanıldığı ve bu kullanımlarda sürmekte olan bir olgunun vurgulanmasını sağladığı belirlemesi ayrıca tartışmaya açıktır. Esasen konuşucular arasında resmiyet olması/olmaması anlamlarında kullanılan "formel bağlam / enformel bağlam" günlük hayattaki pratik olguları ifade eden, net bir tanımı olmayan kavramlardır ve *-mAktA* / *-Iyor*'un işleyişini açıklamakta dilsel temel sunmazlar. Her dil olgusu gibi bu iki birimin işleyişi ve işlevi de günlük pratik kullanımların gözlemlenmesinin ötesine geçilerek bu kullanımları üreten dilsel süreçlerin kuramsal olarak yorumlanmasıyla açıklanabilir.

Sonuç olarak, *-mAktA* ve *-Iyor*'un kullanım özelliklerini ve ikisi arasındaki farklılığı yukarıda sözü edilen ayrımlar üzerinden salt stilistik olgularla açıklamak yetersiz kalır. Kaldı ki, *-mAktA* / *-Iyor* karşıtlığının stilistik olduğu kabul edilse bile söz konusu stilistik olguların dildışı pratik (edimsel) olaylar gibi ele alınarak yüzeysel açıklamalarla yetinilmemesi, dilsel bir açıklama bulması gerekir.

2.4. *-mAktA* (ve *-Iyor*) "görünüş-sözceleme belirticisidir"

Mary-Annick Morel ve Selim Yılmaz (2004) diğer fiil ekleriyle birlikte *-mAktA* ve *-Iyor*'u da karşıtsal olarak çok kısaca değerlendirdikleri (23-34) çalışmalarında bu iki birimin her ikisini de "görünüş-sözceleme belirticisi (*marqueur aspecto-énonciatif*)" olarak kabul ederler. Onlara göre hem *-Iyor*, hem de *-mAktA* süren bir olguyu, yani aynı görünüş değerini ifade eder. Ancak, *-Iyor* duyulan, görülen, algılanan, yani doğrudan gözlemlenen ve oluş halindeki; şimdiki zamanda süren bir işi belirtir. Başka bir deyişle, *-Iyor*'la dil etkinliğinin öznesi sözceleyen sözceleme durumunun sunduğu "*gözle görülür elle tutulur*" olgulardan, verilerden hareketle (sözceleme anında) "*gözle görünmeyene ilişkin bir açıklama, özellikle de o an sürmekte olan bir işin amacı hakkında gerçeğe uygun bir yorum yapar*" (2004: 23). Sözceleyen kendisi yorum yaptığı, kendi yorumunu verdiği ve tanık olduğu bir olgu söz konusu olduğu için yorumun, içeriğin, tasarımıyla kaynağı olarak kendisini görür. *-mAktA*'yla ise, sözceleyen herhangi bir zamanda (şimdiki zamandan bağımsız) süren ve kendisinin doğrudan gözlemlenmediği; başkasından aktardığı, ya da başkasına mal ettiği bir olguyu, dolayısıyla kaynağı olarak başkasını gördüğü bir içeriği, bir tasarımıyla ifade eder¹⁸.

Zaten genel olarak anlatsal metinlerdeki (roman, öykü, masal, fikra) *-mAktA* kullanımları da ((17), (19), (32)-(34) nolu örnekler) resmiyetle açıklanamaz.

Aynı şey *-mAktA*'nın şiirdeki kullanımları için de geçerlidir:

(31) *Sular sarardı ... yüzün perde perde solmakta,*

Kızıl havaları seyret ki akşam olmakta... (A. Haşim, *Merdiven*).

¹⁶ (45) ve (57) nolu örneklerde olduğu gibi ilanlarda her iki ekin kullanımı mümkündür.

¹⁷ Örneğin Ö. Demircan'ın *Türkçenin Ezgisi* (2001, YTÜ Vakfı Yay.) adlı kitapta bolca hem *-mAktA* hem de *-Iyor* kullanılmıştır.

Yine (61) nolu örnekte görüldüğü gibi aynı bağlamda aynı olgu her iki ekle ifade edilebilmektedir.

¹⁸ "*Le progressif (-i)yor exprime l'action dans son développement constaté. Il marque que l'énonciateur se fonde sur des faits visibles dans le hic et nunc pour proposer une explication de ce qui n'est pas visible, et notamment une interprétation vraisemblable du but d'une activité en cours. Il se fonde donc sur une expérience réitérée, impliquant une connaissance partagée. Il donne son interprétation de la réalité en anticipant l'accord du coénonciateur, comme dans les exemples suivants:*

(2) Bak Bayan Martin işe gidiyor "Tiens ! Madame Martin va travailler"

(3) Mehmet Kızgın belli oluyor "Mehmet est en colère, cela se voit"

Le duratif (-mEktE) indique qu'il y a une autre source énonciative à ce que l'on affirme, un autre support de représentation, source ou support que l'on pourrait préciser (d'après X ..., la légende raconte

Turkish Studies

Morel ve Yılmaz (2004)'in *-mAktA / -Iyor* farklılığını sözceleme-eşsözceleme ilişkisi çerçevesinde yorumlayan, yani sözceleyenin sözcüsünün içeriğine ve eşsözceleylene (kabaca, muhatabı) ilişkin tutumları açısından değerlendiren incelemesindeki yaklaşım ve bu ekin görünüş-sözceleme belirticisi olduğu tezi özgün ve açıklayıcıdır ama bazı açık alanlar bırakır. Her şeyden önce, söz konusu çalışmadaki *-mAktA* ve *-Iyor* değerlendirmesi çok kısadır ve bu iki birimin çok çeşitli kullanımları göz önünde bulundurulmadan ve çok az örnekle yetinilerek yapılmıştır. Morel ve Yılmaz'ın *-Iyor* ve *-mAktA*'yı, kendi deyişleriyle, "*Louis Bazin'in eserinden hareketle*" (Morel, Yılmaz 2004: 23); Bazin'in terminolojisini ve bu birimlerin kullanımına ilişkin verdiği kısa açıklamayı temel alarak değerlendirmeleri de ayrıca bir handicap oluşturur. Gerçekten de, bu dilbilimciler Bazin'in *-Iyor* için kullandığı "oluş" ve *-mAktA* için kullandığı "sürme" terimlerinin, özellikle de, *-mAktA* için dillendirdiği "basında", doğrudan tanık olunmayan ama başkalarından alınan bilgilerle haber olarak verilen olayları ifade etmekte kullanıldığı yargısının (Bazin 1987: 77)¹⁹ etkisinde kalarak *-mAktA*'yı özel sürme belirticisi kabul etmeleri ve *-Iyor / -mAktA* farklılığını yorumlarken tanık olma / tanık olmama karşıtlığını temel veri almaları, onların daha geniş ve bütüncül bir *-mAktA / -Iyor* resmi görmelerini engeller ve bu birimlerin işleyişine uymayan bazı belirlemeler yapmalarına yol açar. Bir kere, 2.2.'de gösterdiğimiz gibi, *-mAktA* özel olarak sürmekte olanı ifade eden bir ek değildir ve sürme kavramı bu birimin niteliğini açıklamaz. Diğer yandan, bu yapının *-Iyor* ile ilişkisini günlük dildeki anlamıyla doğrudan gözlemlene-tanık olma / başka bir kaynaktan öğrenme-tanık olmama ayırımına indirgemek ve bu ayırımı temel veri olarak açıklamak her iki biçimbirimin de bu karşıtlıkla açıklanamayacak çok çeşitli kullanımlarını açıklamakta yetersiz kalır. Ayrıca, bu incelemede *-Iyor*'a atfedilen sözceleyenin "*görünmeyen hakkında açıklama*" (Morel, Yılmaz 2004: 23) yaptığı belirlemesi soru işaretleri uyandırmaktadır zira özellikle *-mAktA*'nın kullanımları ile karşılaştırıldığında *-Iyor*'un "açıklama" yapmakta kullanıldığı belirlemesi tartışmalı hale gelmektedir. Üstelik, *-mAktA*'ya atfedilen "*-mEktE ile biten sözcelerde sıklıkla öznel beğeni belirticilerine rastlanır*" (Morel, Yılmaz 2004: 23) belirlemesi de *-mAktA*'nın birçok kullanımına, örneğin bilimsel, idari, politik söylem ve metinlerdeki kullanımlarına uymamaktadır. Nihayet, *-mAktA*'nın "*-mİş* ile kolayca bağdaşmadığı" düşüncesi de tartışmalıdır zira, *-mAktA + -mİş*'li kullanımlar örneğin *-mAktA + -DI*'lı kullanımlardan daha az doğal değildir:

(32) *Büyükannesi küçük Kibritçi Kız'ın ellerini tutmuş ve birlikte gökyüzüne yükselmişler [...] Sabahleyin evlerinden çıkan insanlar sokakta [...] küçük Kibritçi Kız'ın cansız bedeniyle karşılaştıklarında çok üzülmüşler. Küçük kızın yanında yanmış kibritler durmaktaymış.*

Yüzü de mutlu bir çocuğunki gibi gülümsemekteymiş (E. Yavuz, *Bana Bir Masal Anlat*: 28).

(33) *Pehlivan bu şaplak kendisine indirilmiş, bu buzdolabı da evde uğursuz bir düzen değişikliği başlatmaktaymış gibi bir duyguya kapıldı, fırlayıp kalktı* (T. Yücel, *Kumru İle Kumru*: 99).

(34) *Nasrettin Hoca bir gün caminin avlusunda oturmaktaymış.*

[...] (E. Akbal, *Nasrettin Hoca Fıkraları*: 107).

que, etc.). Il marque que l'énonciateur reprend à son compte. Il s'agit en l'occurrence d'un fait non constatable dans la réalité. On rencontre souvent dans l'énoncé terminé par -mEktE des marques d'appréciation subjective. Il est difficilement compatible avec -mİş.

(4) Bakana göre, milli gelirimiz artmaktadır "D'après le ministre, notre revenu national augmente" (Morel, Yılmaz 2004: 23-24).

¹⁹ "Dans la presse, cette classe du verbe exprime le déroulement de faits qu'on n'a pas constatés par soi-même, mais qu'on connaît par des informations" (Bazin 1987: 77).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/4 Fall 2011

Bu bakımdan, Morel ve Yılmaz'ın (2004) *-Iyor* ve *-mAktA*'yı görünüş-sözceleme belirticileri olarak nitelendirmeleri ve aralarındaki karşıtlığı sözceleme-eşsözceleme çerçevesinde yorumlaması isabetli olsa da çok çeşitli kullanım özellikleri (4'e bkz.) ve oldukça karmaşık bir işleyişi olan bu iki birimin bu dilbilimcilerin çalışmasında değinilmeyen kullanım özellikleri de göz önünde bulundurularak ayrıntıyla incelenmesi ve "tanık olma" / "tanık olmama" ayrımının ötesine taşınarak yorumlanması gerekir. Çalışmamızın bundan sonraki kısımlarında, böylesi bir çalışmaya temel oluşturmak amacıyla önce *-mAktA*'nın neden bir görünüş değerine sahip olduğu ve bu görünüş değerinin ne olduğu sergilenecek, sonra da *-Iyor* ve *-mAktA* kullanım yerleri bakımından betimlenecektir.

3. *-mAktA* (ve *-Iyor*) bitmemişlik belirtir

-mAktA özel olarak "sürmekte olan"ı ifade eden bir yapı değildir ama tüm kullanımlarında beliren, genel (değişmez), tanımlayıcı bir özelliği vardır: *bitmişliği belirtmeme*. Özel olarak "sürmekte olan"ı ifade eden bir birim olmaması ama bitmişliği de hiç belirtmemesi, *-mAktA*'nın özel bir sürme görünüşü biçimbirimi olmadığı, bununla birlikte (başka) bir görünüş değeri olduğu anlamına gelir.

Hangi zamandaki olguları belirtmekte ve hangi tür fiillerle kullanılırsa kullanılsın *-mAktA*'lı yüklem içeren sözcükler bitmişlik içermez. Gerek yüklemi *-mAktA*'lı ve "iş, hareket, eylem, hareket, vb." bildiren fiillerden oluşan²⁰, gerek bir durum fiili içeren²¹, gerekse de geleneksel olarak "geniş zaman"- "alışkanlık görünüşü" olarak kabul edilen kullanımlarda (*dünya güneşin etrafında dönmektedir*; *her sabah koşmakta*; vb.) bitmişliği belirtmeme vardır. Bu bakımdan, *-mAktA* sürecin son noktaya varmamışlığını ifade eden ve bu anlamda bitmişliğin (*-DI*'nin) karşıtı olan sürmeyi de içeren ama daha kapsamlı bir görünüş değerini ifade eden bitmemişlik görünüşü değerine sahiptir.

Ancak, *-mAktA*'nın bitmemişlik görünüşü değerinin olduğunu söylemek onun temel işlevini belirlemeye yetmez zira *-Iyor* da değişmez görünüşsel değeri bitmişliği belirtmemek olan, yani bitmemişlik görünüşü değeri olan bir ektir. Bu olgu bu iki yapı arasındaki temel farklılığı görünüşsel olmaktan çıkarır ve başka bir düzlemde karşıtlık aranması gerektiğini salık verir.

Peki, *-Iyor* ile *-mAktA* arasında hangi düzlemde karşıtlık kurulabilir? Bu iki biçim arasındaki karşıtlık zamansal, stilistik ve görünüşsel olmadığına göre hangi nitelikte olabilir? Buna cevap verebilmek için öncelikle *-mAktA*'nın ve *-Iyor*'un hangi dilsel düzlemlerde, hangi söylemlerde- metin türlerinde, hangi iletişim durumlarında, hangi bağlamlarda kullanıldığına-kullanılmadığına, birbirlerini dışladığına-dışlamadığına bakmak gerekir.

4. *-mAktA* ve *-Iyor*'un kullanım yerleri

-Iyor hem halk dilinde; senlibenli dil düzleminde, başka bir deyişle, resmiyetin olmadığı mekan ve ortamlar (ev, sokak, kahve, okul, işyeri, vb.)'daki karşılıklı konuşmalarda; arkadaş-dost-tanış söyleşim ve sohbetlerinde, hem (daha sınırlı da olsa) "resmiyet" ortamlarındaki konuşmalarda ((27)-(29) nolu örnekler), hem edebi metinler (roman, öykü, masal, fıkra, şiir)'de, hem görsel-işitsel-yazılı medyadaki konuşma ve yazılarda; özcesi hem günlük konuşma dilinde, hem yazı dilinde; hem ölçünlü (özenli) dilde, hem senli benli halk dilinde; hem enformel bağlamlarda²², hem formel bağlamlarda²³ tüm fiillerle ve her kişide (fiil, kişi kısıtlaması olmaksızın) doğal bir şekilde kullanılır.

²⁰ Sözelimi farklı zamansal değerlere sahip (7), (54), (61) nolu sözcükler.

²¹ Sözelimi farklı zaman değerleri olan (19), (20), (21), (51), (59), (60) nolu sözcükler.

²² Aralarında formel bir ilişki bulunmayan (resmi davranmayan) muhataplar arasındaki karşılıklı konuşmalarda.

²³ Aralarında "formel" bir ilişki bulunan (resmi davranan) muhataplar arasındaki karşılıklı konuşmalarda.

-mAktA ise, halkın dilinde, senlibenli dil düzleminde, resmiyetin olmadığı mekan ve ortamlardaki konuşmalarda (evde, kahvede, okulda, işyerinde, sokakta, vb., yani aile içinde, hısım-arkadaş-dost-tanış konuşma ve sohbetlerinde), ya da diğer günlük konuşmalarda ve sohbetlerde, yani enformel gündelik dilde kullanılmaz²⁴.

Öte yandan, -mAktA'nın "özenli dil" (ölçünlü dil) alanlarından edebiyatta kullanımı mümkündür ama -Iyor'a oranla çok azdır. Aşağıda sunulan farklı türde bazı edebiyat eserlerindeki -mAktA kullanımlarının dökümü bunu göstermektedir²⁵.

A. Romanlarda -mAktA kullanımlarının sayısı

H. E. Adivar, <i>Sinekli Bakkal</i>	: -
Y. Kemal, <i>İnce Memet</i>	: -
H. A. Topbaş, <i>Gölgesizler</i>	: -
O.Pamuk, <i>Yeni Hayat</i>	: 2
O. Pamuk, <i>Kar</i> (2002,	:16
A.Altan, <i>En Uzun Gece</i>	: 9
S. Altun, "Yalnızlık Gittiğin Yoldan Gelir"	:11
Y. K. Karaosmanoğlu, <i>Yaban</i>	: 12
İ. Aral, <i>Ölü Erkek Kuşlar</i>	: 13
A. Kulin, <i>Adı: Aylin</i>	: 13
M. Kaçan, <i>Ağır Roman</i>	: 15
R. Cilasun, <i>Haram Lokma</i>	: 22
T. Yücel, <i>Kumru ile Kumru</i>	: 56
T. Yücel, <i>Yalan</i>	: 140
T. Özakman, <i>Diriliş</i>	: 196

²⁴ Muhtemelen günlük konuşmalarda dışlanmasına (konuşucular arasında doğrudan temasın olduğu iletişim durumlarına) bağlı olarak -mAktA, -Iyor'un tersine, ne sözlü dilde, ne de yazılı dilde emir ve ünlem sözcelerinde kullanılır:

(35) a. *Şuradan sıkıca tutuyorsun, bırakmıyorsun ama !...*

b. * *Şuradan sıkıca tutmaktasın, bırakmamaktasın ama !...*

(36) a. *Birbirimizle konuşmuyoruz!*

b. *Birbirimizle konuşmamaktayız !*

(37) a. *Vay be, nasıl da koşuyor ama !*

b. * *Vay be, nasıl da koşmakta ama !*

(38) a. *Ne biliyor ki !*

b. * *Ne bilmekte ki !*

Oysa soru sormada günlük konuşmalarda kullanılsa da kimi sözlü ve yazılı söylemlerde kullanıldığı gözlenir:

(39) a. *Çalışıyor mu ?*

b. * *Çalışmakta mı ?*

(40) a. *Acaba o evde mi oturuyor ?*

b.* *Acaba o evde mi oturmakta(dır)?*

(41) *Muhterem davetliler! Şu binanın dışına çıktığımızda, şöyle yukarıya bir bakın. Gündüz güneşle aydınlanan gökyüzü, akşam olup hava karardı mı ay ve sayısız yıldızla doluverir. Bunlar nedir? Nerden gelmişlerdir, sema dediğimiz bu boşluğa? Yüzyıllardan beri nasıl **durabilmektedir** yerlerinde? (R. Cilasun, *Haram Lokma*: 140).*

²⁵ Bu eserlerdeki -mAktA kullanımlarının sayfa numaraları için Ekler'e bakınız..

-Iyor anlatılarının ana fiilcil biçimbirimi olarak bolca kullanıldığı için sayılmamıştır.

T. Özakman, <i>Şu Çılgın Türkler</i>	: 178
K. Tahir, <i>Esir Şehrin İnsanları</i>	: 63
K. Tahir, <i>Esir Şehrin Mahpusu</i>	: 94
K. Tahir, <i>Yol Ayrımı</i>	: 180
K. Tahir, <i>Devlet Ana</i>	: 387

B. Öykülerde –mAktA kullanımlarının sayısı

Ö. Seyfettin, <i>Perili Köşk</i>	: -
A. Alkan İnal, <i>Yazarlarımızdan Masallar ve Öyküler</i>	: -
B. Yıldız, <i>Arılar Öyküsü</i>	: -
G. Dayıoğlu, <i>Azat Kuşu</i>	: -
C. Karataş, <i>Beşliler İş Başında</i>	: -
N. Meriç, <i>Bir Kara Derin Kuyu</i>	: 1
S. Dölek, <i>Üçüncü Kattaki At</i>	: 1
A. Binyazar (haz.), <i>Kerem ile Aslı Halk Hikâyeleri ve Söylenceler</i> : 1	
Y. Yeşildağ, <i>Güneş Ülkesine Uçuş</i>	: 3
S. Faik, <i>Bütün Eserleri 4. Mahalle Kahvesi. Havada Bulut</i>	: 4
A. Alkan İnal, <i>Yazarlarımızdan Öyküler</i>	: 4
T. Uyar, <i>Dön Geri Bak</i>	: 5
O. Kemal, <i>Küçükler ve Büyükler</i>	: 11
T. Yücel, <i>Komşular</i>	: 18
A. Nesin, <i>Rıfat Bey Neden Kaşınıyor</i>	: 21

C. Masallarda –mAktA kullanımlarının sayısı

A. Uysal, <i>Keloğlan'ın Kurnazlığı</i>	: -
M. Hengirmen, <i>Keloğlan Devler</i>	: -
A. Alkan İnal, <i>Yazarlarımızdan Masallar ve Öyküler</i>	: -
<i>Mavi Işık</i>	: 1
M. Vural, <i>Ev ve Sınıf Etkinlikleri Antolojisi</i>	: 7
E. Yavuz, <i>Bana Bir Masal Anlat</i>	: 12

D. Fıkralarda –mAktA kullanımlarının sayısı

<i>Nasreddin Hoca. Allah Versin</i>	: -
T. Yüksel, <i>Nasrettin Hoca Saz Çalıyor</i>	: -

Turkish Studies

S. Yıldırım, <i>Gülünç Öyküler</i>	: -
M. Vural, <i>Ev ve Sınıf Etkinlikleri Antolojisi</i>	: 5
<i>Güldüren Seçme Fıkralar</i>	: 7
E. Akbal (haz.), <i>Nasrettin Hoca Fıkralar ı</i>	: 15

E. Şiirlerde –mAktA kullanımlarının sayısı

A. Arif, <i>Hasretinden Prangalar Eskittim</i>	: -
O. Veli, <i>Bütün Şiirleri</i>	: 6
Y. Kemal, <i>Kendi Gök Kubbemiz</i>	: 10
C. S. Tarancı, <i>Bütün Şiirleri</i>	: 10
E. Cansever, <i>Sonrası Kalır I. Bütün Şiirleri</i>	: 17

Görüldüğü gibi edebiyatta –mAktA kullanımı yaygın değildir ve bu birim nispeten romanda, daha çok da tarihsel olayların ele alındığı (K. Tahir ve T. Özakman romanları) ya da akademik niteliği baskın (T. Yücel romanları) eserlerde tercih edilmektedir. Kaldı ki, edebi metinlerdeki –mAktA kullanımlarının önemli bir bölümünün de yüklemelerde (fiil-mAktA(-Dir / -DI, -mİş, vb.) değil, *ol-* fiiliyle ortaç yapılarında (*fiil + -mAktA ol-An/Dik*) gerçekleştiğini belirtmek gerekir. Örneğin, *Kar* romanındaki 13 –mAktA’lı kullanımın sadece 3’ü –mAktA’lı yüklemden (*-maktA + -Dir*), diğerleri –mAktA *ol-* ortaçlı yapısından; *En Uzun Gece* romanındaki 9 kullanımın tümü; *Yalan*’daki 140 kullanımdan 40’ı –mAktA *ol-*’dan oluşmaktadır.

Yine dinsel metinlerde –mAktA çok yaygın olmamakla birlikte kullanılabilir²⁶:

(42) 14- [...] *Kendi şeytanlarıyla baş başa kaldıklarında “hiç şüphe etmeyin ki biz, sizinle beraberiz. Biz ancak onlarla alay etmekteyiz.” Derler.* (E. H. Yazır, *Kur’ân-ı Kerim Türkçe Meali* (sadeleştiren : M. Hocaoğlu, 2007, Birleşik Yay., İzmir: 89).

–mAktA özenli (ölçünlü) dilde daha yaygın olarak görsel-işitsel-yazılı medyadaki tartışma program ve yazılarında, yorumlarda, incelemelerde, köşe yazılarında, söyleşilerde, belgesellerde, vb., yani bilgi verme amaçlı (kanıtlayıcı, açıklayıcı, tartışıcı) söylem ve metinlerde kullanılmaktadır:

(43) *Hayat kadınları değiştirmektedir...*

Hayat genç kızları daha fazla değiştirmektedir...

[...]

Genç kızlar birilerinin kapatması gibi, birilerinin kadını değil, sadece kadın olarak yaşamak istemektedir... (R. Muhtar, “Artık kimsenin kadını değil...”, *Sabah*, 29 Nisan 2006) (ayç).

(44) *Federal Almanya’da yaşayan Türklerin yüzde 83’ü artık Türkiye’ye dönmek istememektedirler [...] Çifte vatandaşlık [...] Almanya’da yaşayan yabancılar için gerçekçi bir çözüm yolu olarak ortaya çıkmaktadır [...] Şu anda Almanya’da 1 milyon 200 bin kişi çift vatandaş statüsünü yasal olarak taşımaktadır.* (Türkiye, 23 Kasım 1994, s. 8).

²⁶ Temel biçimbirimin –Ar olduğu dinsel metinlerde –Iyor –mAktA’dan daha çok kullanılmaktadır.

Ancak, bu biçim özellikle ilan, duyuru, açıklama, bildiri, sözleşme, vb. resmi nitelikteki metinlerde; kamu ya da özel kurum, kuruluş ve makamların (siyasi parti, sendika, örgüt, dernek, vakıf, ticari işletme, firma, vb.) yazışmalarında, onları temsil eden, sorumlu ya da yetkili olan kişilerin yazılı ya da sözlü söylemlerinde; akademik-bilimsel söylemlerde-metinlerde (kitap, makale, bildiri, konferans, sunum, açıklama, tanıtım, özet, reçete, vb.), öğretimsel-egitimsel kaynaklarda (ders kitabı, ansiklopedi, dergi, CD, yardımcı başvuru kaynakları) tercih edilmektedir²⁷:

(45) *Modern yönetim tekniklerinin uygulandığı bir ortamda çalışacak, hırsını, enerjisini ve vaktini bu işe ayıracak, yeni ekip arkadaşları aramaktayız* (Milliyet, 13 Ocak 1995).

(46) *Özok ise, “Biz sayın Gül’ün insan olarak kimliğine ve kişiliğine saygı duymaktayız ancak Cumhurbaşkanlığı söz konusu olunca bugüne kadar izlenen politikaları ve kimi referanslarını asla onaylamadığımızı belirtmek istiyoruz” dedi.* (Hürriyet, 21.08.2007).

(47) *Bu görevler sadece yargıya ait değildir. Devletin başka merci ve makamları da vardır. Bu makamların başında da cumhurbaşkanı gelmektedir* (D. Baykal, Samanyoluhaber.com, 4 Eylül 2010).

(48) *Arkadaşlar Frankofoni klübü olarak bu yıl yine bir gezi planlamaktayız.*

[...]

[...] *ücretlerin en geç haftaya Perşembe toplanmış olması gerekmektedir....*

(49) *İşitme kaybı neticesinde; konuşma bozukluğu, asabilesme, çevreden uzaklaşma [...] gibi sorunlar meydana gelmektedir. İşitme kaybının gelişmemesi için zamanında kaliteli işitme cihazı kullanılması gerekmektedir.*

(50) *Türkçe kaynaklı “ki ile Farsça kaynaklı “ki” dizimsel olarak birbirinden ayrıdır [...] Oysa her iki kullanım için tek bir dizimsel çözümleme verilmektedir. Veld (1998) bunların her ikisini de önden yanaşık bağlaç olarak görüyor (Ö. Demircan, 2001, Türkçenin Ezgisi, YTÜ Vakfı Yay.: 228)..*

Medyada film, vb. tanıtım özetlerinde ise –mAktA kullanımı gerekli hale gelmektedir:

(51) *Gerilim filminin konusu şöyle: Arizon’da küçük bir kasabanın belediye başkanı, bir türlü içinden çıkamadığı maddi sorunlarına çözüm olacak bir teklif alır. Garip bir şirket, kasabanın terk edilmiş durumdaki maden ocaklarını satın almak istemektedir. [...]*

Yine yazılı tiyatro oyunu-piyes metinlerinde bölüm başlarında sahne-dekor-olay-kişiler hakkında bilgi vermek-açıklama yapmak, vb. için –mAktA’ya başvurulmaktadır:

(52) *BİRİNCİ PERDE. SAHNE: Bir köy odası. (Ayşe Nine oturmuş önünde bulunan çıkırıktayın eğirmektedir. Bu sırada dışarıdan yanık bir sesin okuduğu türkü duyulur... (H. Besleyici, 2003, “Bayrağımızın Gölgesinde”, Vural, M., Ev ve Sınıf Etkinlikleri, Yakutiye Yay., İst: 317).*

(53) *Ramazan- Ne? Bizim köylü Kezban mı? Oh Tanrım! [...] (Sesi soluk halinde, titrek çıkmaktadır) Kezban bacı, hakkını helal et... (H. Besleyici, 2003: 322).*

(54) *MÜZİKAL OYUN (Beş sahne) [...] Bu oyun tümü müzikal olarak oynanabileceği gibi, yer yer şarkularla geliştirilen müzikli oyun olarak da düşünülebilir. BİRİNCİ SAHNE (Perde çok*

²⁷ Oysa yasa, kararname, yönetmelik gibi resmi belgelerde hiç kullanılmamaktadır: *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nda ve örneğin 64 maddelik Taşınmaz Mal Zilyetliğine Yapılan Tecavüzlerin Önlenmesi Hakkında Kanunun Uygulama Şekli ve Esaslarına Dair Yönetmelik (31.07.1985)’te –mAktA hiç kullanılmamıştır. Öte yandan, atasözleri deyimler ve yemek tariflerinde de –mAktA hiç kullanılmaz.*

canlı bir oyun havası ile açılır [...] Balpınar Köyü'nde yiz. [...]. Sahneye sıra ile Nine, Dede [...] Keloğlan girerler. Büyüklerin sırtında çuvalar [...] vardır. Çapa, kazma kürek gibi araçları da Keloğlan taşımaktadır. (Ü. Köksal, "Sırça Köşk", Vural, M., *Ev ve Sınıf Etkinlikleri*, Yakutiye Yay., İst: 333).

Ancak, dil düzlemleri, söylem-metin türleri, iletişim durumları bakımından *-Iyor* ve *-mAktA*'nın kullanım yerlerine ilişkin olarak yapılan bu belirlemelerin sadece baskın eğilimleri yansıttığını; kullanım yerleri bakımından bu iki yapı arasında katı, kesin çizgiler çizilemeyeceğini belirtmek gerekir. Gerçekten de, *-Iyor* sadece senlibenli dil düzlemindeki günlük konuşmalarda *-mAktA*'yı dışlarken (*-Iyor* yerine *-mAktA* kullanılmazken) *-mAktA* da sadece *-Dir*'la birlikte kullanıldığı metinlerde (film, tiyatro oyunu, vb.'de sahne-dekor-konu-kişi tanıtımı, vb.) ve resmi yazı-belgelerde *-Iyor*'u dışlamaktadır²⁸. Yukarıda sıralanan tüm diğer söylemlerde-metin türlerinde, iletişim durumlarında ise farklı derecelerde de olsa hem *-mAktA*, hem de *-Iyor* kullanılabilir. Sözelimi akademik-bilimsel, öğretimsel-egitimsel, politik, idari metinlerde-söylemlerde, ilanlarda, medyada, edebi metinlerde *-mAktA* aransa da *-Iyor* kullanımı olanaksız değildir²⁹. Hatta bazı ilanlarda *-Iyor* tercih edilmekte ya da neredeyse zorunlu olarak kullanılmaktadır:

(55) "12 Eylül'de vatandaşı tehdit olarak gören anlayış sandığa **gömülüyor**. Millet, fişlenmeye son verecek anayasa değişikliğine **EVET diyor**" (Tarafl, 30 Ağustos 2010)

(56) "Türk Ulusu'nun esaretini özgürlüğe dönüştüren Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk ve kahraman Türk Ordusu'nun 30 Ağustos Zaferi'nin 88. yıl dönümünü **kutluyorum**. Hasan KARABAĞ, Bayraklı Belediye Başkanı" (Yeni Asır, 30 Ağustos 2010)

(57) "Z Residence [...] huzur ve konforu bir arada bulacağınız farklı bir yaşam projesi **sunuyor**. Hayal ettiğiniz gibi" (Yeni Asır, 30 Ağustos 2010).

Aynı ilanda, sözlü ya da yazılı başka tür metinlerde her iki ekin de kullanıldığına da sıkça tanık olunur:

(58) "Ramazan'da da Herkese Bir Fiat. Herkese Bir Fiyat kampanyası Ramazan'da da devam **ediyor**. 2011 model Fiat Ticari Aracınızı şimdi alın 2011'de ödemeye başlayın [...]"

İlanda yer alan fiyatlar [...] anahtar teslim fiyatıdır [...] Taksit tutarı Fiat Finans'tan kredi kullanılması durumunda geçerli olup bir kereye mahsus ve peşin olarak vergi dahil 490 TL dosya masrafı tahsil **edilmektedir**." (Yeni Asır, 30 Ağustos 2010).

(59) Bakan Çubukçu, şöyle devam etti: [...] Çocuklarımızın geleceğini siyasi ikballeri uğruna kullanmaktan çekinmeyenleri ve bu talihsiz açıklamayı Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) olarak şiddetle **kınıyoruz**. Bilinmelidir ki; [...] Çocuklarını okula göndermeyen velilerle ilgili yasal işlem yapma hakkı **doğmaktadır**." (Star, 15 Eylül 2010).

Daha da ilginç, aynı konuşma ya da yazıda aynı fiillerin bir *-Iyor*, bir *-mAktA* ile kullanılmasıdır

(60) "İki yıl önceki ayrılığın besteleriydi bu şarkılar **biliyorum**...

O şarkıları yaptığında bana söylemişti **hatırlıyorum**...

[...]

'Bu şarkıları sana yazdım' demişti bugün gibi **hatırlamaktayım**...

²⁸ Örneğin (30) ve (51)-(54) nolu örneklerde *-mAktA* yerine *-Iyor* kullanılmaz.

²⁹ Örneğin (1), (6)-(8), (29), (32)-(34), (43), (44), (46), (47), (49)-(50) nolu örnekler *-Iyor*'la da üretilebilirler.

6. Toparlama ve sonuç yerine

Dağılımsal ve işlevsel özellikleriyle günümüz Türkçesinde bir fiilcil birim olan *-mAktA*'nın temel işlevi, varoluş sebebi ne “(sürekli) şimdiki zaman”, ne de “süreklilik” belirtmektir. Fiilin türü, stilistik nedenler de *-mAktA*'nın işlevini açıklamaya yetmez. Dolayısıyla, *-mAktA* özel bir zaman, özel bir görünüş, özel bir stilistik eki değildir.

Öyleyse, *-Iyor/-mAktA* karşıtlığı zamansal ya da görünüşsel olmadığı gibi stilistik de değildir. Gerçekten de, bu iki biçimbirim içsel olarak zaman değerine sahip olmama bakımından birbirine benzerler ve zamansal olarak karşıtlık ilişkisine girmezler. Diğer yandan, değişmez özellik olarak bitmişliği belirtmemeleriyle görünüş (bitmemişlik görünüşü) değeri olan bu iki yapı bu yönüyle (aynı görünüş değerini ifade etmeleriyle) de benzerlik gösterir ve görünüş açısından da karşıtlık kurmazlar. Öte yandan, aynı durumlarda, aynı olgunun ifade edilmesinde kullanılabildikleri için bağlamsal olarak da karşıtlık oluşturmazlar. Ama sözcemele tarzı; bilişsel düzeyde tasarımı, içeriği kavramsal olarak oluşturma, tasavvur etme biçimi; sözcemeleyenin sözcüsüyle ve muhataplarıyla kurduğu ilişkinin niteliği bakımından farklılaşırlar ve bu yönüyle karşıtlık kurarlar.

Öyleyse *-mAktA*'nın ve *-Iyor*'u karşıtlık ilişkisine sokan, dolayısıyla bu iki yapının temel işlevini belirleyen sözcemele durumudur; sözcemeleyenin muhataplarıyla ve sözcenin içeriğiyle olan ilişkisinin niteliğidir; sözcemeleyen *-Iyor* ya da *-mAktA* kullandığında sözcenin içeriğiyle ve muhataplarıyla farklı nitelikte bir ilişki kurar, farklı bir tutum gösterir, yüklemisel ilişkiyi farklı şekilde tasarılar. Bu bakımdan, *-Iyor* ve *-mAktA* iki farklı sözcemele tarzını ifade ederler ve iki farklı sözcemele belirticisi, sözcemele kipliğidirler.

Şimdi yapılması gereken *-mAktA* ve *-Iyor*'un işleyişinin yer darlığından ötürü burada sadece temel çerçevesi sunulan (bu yüzden de soyut kalan) iki farklı sözcemele tarzı çerçevesinde ayrıntılı olarak yorumlanması ve bu iki dilsel biçimin kimi araştırmacılarca stilistik farklılıklara indirgenen çok çeşitli kullanımlarına sözcemele açısından kuramsal bir çerçevede dilsel bir açıklama getirilmesidir.

KAYNAKÇA

- ADALI Oya, **Türkiye Türkçesinde Biçimbirimler**, TDK Yay., Ankara, 1979.
- AKASLAN Talat, “Sözcemele işlemleri kuramı açısından ‘şimdiki zaman’”, Özsoy, S. ve Taylan, E. (Yay.), **XIII. Dilbilim Kurultayı. Bildiriler**, Boğaziçi Üniversitesi Yay., 2000, 37-45.
- ATABAY Neşe, KUTLUK İbrahim, ÖZEL Sevgi (AKSAN Doğan yönetiminde), **Sözcük Türleri**, TDK Yay., Ankara, 1983.
- BANGUOĞLU Tahsin, **Türkçenin Grameri**, TDK Yay., Ankara, 1986.
- BAZİN Louis, **Introduction à l'Etude Pratique de la Langue Turque**, Paris, Librairie d'Amérique et d'Orient, Paris, 1987 (3. éd. Revue et corrigée).
- CLAIRIS Christos, “Le système verbal du turc”, **Dilbilim XIII**, İstanbul Üniv. Yay.: 2005, 131-138.
- CULIOLI Antoine, **Pour une Linguistique de l'Enonciation. Tome 2**, Ophrys, Paris, 1999.
- DEMİR Nurettin, YILMAZ Emine, **Türk Dili**, Grafiker Yay., Ankara, 2003.
- DEMİRCAN Ömer, **Türkiye Türkçesinde Kök-Ek Bileşmeleri**, Papatya Yay., İstanbul, 2005 (1977).

- DUFAYE Lionel, **Théorie des Opérations énonciatives et Modélisation**, Ophrys, Paris, 2009.
- EDİSKUN Haydar, **Türk Dilbilgisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996 (5. bas.).
- EKER Süer, **Çağdaş Türk Dili**, Grafiker Yay., Ankara, 2005 (3. bas.).
- ERGİN Muharrem, **Türk Dil Bilgisi**, Minnetoğlu Yay., İstanbul, 1977.
- ERGİN Muharrem, **Üniversiteler İçin Türk Dili**, Bayrak Bas., İstanbul, 1987 (3. bas.).
- FRANCKEL Jean-Jacques, **Etude de Quelques Marqueurs Aspectuels**, Droz, Genève, 1989.
- GENCAN Tahir Nejat, **Dilbilgisi**, TDK Yay., Ankara, 1979 (4. bas.).
- GOLSTEIN Bernard, **Grammaire du Turc**, L'Harmattan, Paris, 1997.
- GÖKSEL Aslı ve KERSLAKE Celia, **Turkish: a comprehensive grammar**, Routledge, Londra ve New York, 2005.
- HENGİRMEN Mehmet, **Türkçe Dilbilgisi**, Engin Yay., Ankara, 1997 (2. bas.).
- HEPÇİLİNGİRLER Feyza, **Türkçe Dilbilgisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004 (2. bas.).
- KOÇ Nurettin, "A.N. Kononov'un yeni kipleri", **Çağdaş Türk Dili**, 120, 1998, 20-24.
- KORKMAZ Zeynep, **Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)**, TDK Yay., Ankara, 2003.
- KORNFILT Jaklin, **Turkish**, Routledge, London and New York, 1997.
- MOREL Mary-Annick, YILMAZ Selim, "Hypothese sur la valeur du suffixe 'Dır' en turc contemporain", YILMAZ Arsun, YILMAZ Selim, MOREL Mary-Annick (editörler), **Vers une Grammaire Linguistique du Turc**, Multilingual Yay., İstanbul, 2004, 22-33.
- ÖZSOY Sumru, **Türkçe**, Boğaziçi Üniv. Yay., İstanbul, 1999.
- SARICA Murat, "Morphologie de la langue turque", YILMAZ Arsun, YILMAZ Selim, MOREL Mary-Annick (editörler), **Vers une Grammaire Linguistique du Turc**, Multilingual Yay., İstanbul, 2004, 11-21.
- UZUN Nadir Engin, **Dilbilgisinin Temel Kavramları**, ?, Ankara, 1998.
- UZUN Nadir Engin, **Biçimbilim**, Papatya, İstanbul, 2006.
- YAMAN Ertuğrul, **Türkiye Türkçesinde Zaman Kaymaları**, TDK Yay., Ankara, 1999.
- YAVUZ Handan, BALCI A, TURAN Ümit Deniz, **Turkish Phonology, Morphology and Syntax**, Anadolu Üniv. Yay., Eskişehir, 2004 (2000).

Ekler: Bazı edebiyat eserlerinde –mAkta kullanımlarının sayfa numaraları

Ek 1: Romanlarda –mAkta kullanımlarının sayfa numaraları

H. E. Adivar, *Sinekli Bakkal* (1998, Özgür Yay., 452 s.): -

Y. Kemal, *İnce Memet* (2010, YKY., 436 s.): -

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/4 Fall 2011

- H. A. Topbaş, *Gölgesizler* (2009, İletişim Yay., 232 s.): -
- O. Pamuk, *Yeni Hayat* (1995, İletişim Yay., 275 s.): 133 (iki defa).
- O. Pamuk, *Kar* (2002, İletişim Yay., 428 s.): 10, 46 (iki defa), 52, 71, 119, 145 (iki defa), 149, 160, 247, 253, 292, 322, 384, 391.
- A. Altan, *En Uzun Gece* (2004, Alkım Yay., 320 s.): 11, 47, 115, 166, 222, 223, 276, 307, 319.
- S. Altun, “*Yalnızlık Gittiğin Yoldan Gelir*” (2003, YKY, 255 s.): 9, 16, 40, 89, 103 (iki defa), 105 (iki defa), 121 (iki defa), 155.
- Y. K. Karaosmanoğlu, *Yaban* (1985, İletişim Yay., 231 s.): 46, 47, 49, 55, 90, 107, 173, 175, 197, 201, 228, 229.
- İ. Aral, *Ölü Erkek Kuşlar* (1991, Özgür Yay., 428 s.): 26, 38, 39, 41 (iki defa), 45, 134 (iki defa), 135, 150, 156, 258 (iki defa).
- A. Kulin, *Adı: Aylin* (1998, Remzi Kitabevi, 328 s.): 8, 13, 26 (iki defa), 32, 34, 43, 68, 104, 145, 149, 228, 261.
- M. Kaçan, *Ağır Roman* (1997, YKY, 126 s.): 14, 17, 50, 62 (iki defa), 63 (iki defa), 64, 69, 72, 73, 82, 84, 101, 113.
- R. Cilasun, *Haram Lokma* (2010, Ebru Yay., 262 s.): 54 (iki defa), 107, 130, 139, 140 (iki defa), 145 (üç defa), 146 (iki defa), 147 (iki defa), 148, 154, 157, 159 (iki defa), 180, 181, 196.
- T. Yücel, *Kumru ile Kumru* (2004, Can Yay., 291 s.): 10, 14, 16, 20, 21, 28, 40, 46, 56, 62, 85 (iki defa), 95, 99, 100, 101, 109, 111, 131 (iki defa), 132 (iki defa), 136, 148, 161, 166, 179 (iki defa), 180, 194, 195, 206, 211 (iki defa), 219 (iki defa), 229 (iki defa), 230 (iki defa), 231, 236, 237, 238, 243 (iki defa), 258, 268 (iki defa), 270 (iki defa), 274 (iki defa), 275 (iki defa), 291.
- T. Yücel, *Yalan* (2002, Can Yay., 576 s.): 13, 14, 17 (iki defa), 18, 19, 23 (iki defa), 29, 33, 41, 46, 55, 59, 62, 65, 68 (iki defa), 70, 72, 76, 77 (iki defa), 78, 81, 98 (iki defa), 112, 116, 119, 127, 133 (iki defa), 135, 141, 142, 144 (iki defa), 146, 149, 156, 159, 166, 171, 177, 179, 201 (iki defa), 213, 215, 216, 219, 225, 242, 244, 245, 247, 253, 254, 259, 260, 274, 276 (altı defa), 277, 279, 290, 291, 295, 304, 312, 317, 319, 323, 324, 336, 338, 340, 356, 357, 359, 362, 363, 366, 370, 386, 407 (iki defa), 409, 416, 419, 420, 422, 424, 427, 431, 432, 433, 435, 444, 445, 446, 455, 460 (iki defa), 462, 466, 468 (iki defa), 471, 478, 490, 492, 495 (iki defa), 499, 510, 528, 531, 541, 545, 549, 550, 557, 559, 560 (iki defa), 562, 566 (üç defa), 568, 573 (sadece -mAktA+-DI'nın kullanıldığı sayfalarıdır).
- T. Özakman, *Diriliş* (2008, Bilgi Yay., 686 s.): 10 (iki defa), 23 (iki defa), 24, 27, 31, 36, 38, 42, 43, 49, 51, 54, 59, 67, 73, 90, 92, 93, 95, 101, 105, 109, 110, 113, 121, 123, 127, 137, 146 (iki defa), 163, 175 (iki defa), 177 (iki defa), 178, 183 (iki defa), 184 (üç defa), 186, 190, 191, 197, 199, 200, 201, 202, 206, 212, 216, 218, 222, 229, 231 (iki defa), 235 (iki defa), 236, 238, 241 (iki defa), 245, 247 (iki defa), 250, 251, 252, 254, 257, 259 (iki defa), 263 (iki defa), 264, 267 (iki defa), 268 (üç defa), 269, 270, 271 (üç defa), 276, 287, 288, 290, 291, 297 (iki defa), 308, 309, 313 (iki defa), 314, 320, 321, 327 (iki defa), 330, 337, 343, 361 (iki defa), 368, 386, 399, 400, 420, 421, 424, 426, 433, 435 (iki defa), 437, 440, 446, 456, 468, 470, 490, 493, 495, 500, 505, 508 (iki defa), 509 (iki defa), 515, 522, 527, 529, 533, 535 (iki defa), 536 (iki defa), 541, 545, 549, 552, 553, 555 (iki defa), 565 (üç defa), 568, 569, 580 (dört defa), 581, 586 (üç defa), 601, 602, 606, 608, 625 (iki defa), 626, 630, 633, 637, 641, 647 (iki defa), 658, 667.
- T. Özakman, *Şu Çılgın Türkler* (2006, Bilgi Yay., 748 s.): 17, 18 (iki defa), 23 (altı defa), 25 (iki defa), 26 (iki defa), 31, 36, 37 (üç defa), 39, 41, 42 (iki defa), 43 (iki defa), 43 (iki defa), 44, 45 (iki defa)

defa), 49, 52, 55, 56, 67, 68, 71, 75, 77, 83, 86, 87, 88, 90, 103, 104, 106, 113, 117 (iki defa), 119 (iki defa), 124, 128 (iki defa), 141, 144 (iki defa), 148, 152, 153, 154, 178, 181 (üç defa), 183, 186, 187, 188, 191, 192, 195, 196, 199, 201, 205, 207, 210, 211, 217, 223, 230 (iki defa), 231, 235 (iki defa), 238 (üç defa), 246 (iki defa), 247 (iki defa), 258, 263, 273, 279, 283, 289, 295, 299, 300, 302 (üç defa), 308 (iki defa), 313, 315, 316, 319, 323, 339 (iki defa), 340, 342, 349, 350, 352, 362 (iki defa), 363, 374, 381, 383, 386 (iki defa), 400, 409, 416, 431, 434, 435, 437, 440, 442, 443, 445, 450, 452, 456, 459, 468 (üç defa), 471 (iki defa), 474, 481, 486, 499, 503, 507 (iki defa), 511, 518, 524, 526, 529, 533 (üç defa), 534, 538, 552, 559, 564, 565, 594, 604, 613, 614, 617, 634, 651, 653, 654, 663, 673, 732.

K. Tahir, *Esir Şehrin İnsanları* (2008, İthaki Yay., 463 s.): 8 (iki defa), 12 (iki defa), 16 (iki defa), 21 (iki defa), 22, 23, 24 (üç defa), 43, 44 (üç defa), 93, 94 (dört defa), 100 (iki defa), 109, 117 (iki defa), 176, 177, 178, 179, 185, 206, 207 (dört defa), 208, 215, 239, 331 (dört defa), 332 (beş defa), 333 (iki defa), 337, 345, 347, 357 (iki defa), 374, 378, 381, 394, 440.

K. Tahir, *Esir Şehrin Mahpusu* (2005, İthaki Yay., 378 s.): 17, 33 (üç defa), 37, 49, 50 (iki defa), 56 (iki defa), 57, 58, 60, 67, 82 (dört defa), 87, 88, 94 (üç defa), 111, 113 (iki defa), 120, 135, 158, 162 (iki defa), 179, 206, 207, 208 (dört defa), 209, 216 (üç defa), 209, 216 (üç defa), 217 (beş defa), 219 (dört defa), 220 (sekiz defa), 221 (iki defa), 223 (dört defa), 224, 225 (üç defa), 227 (dört defa), 228 (dört defa), 229 (iki defa), 236, 238, 259 (iki defa), 262, 267, 346, 348 (iki defa), 351, 367, 377.

K. Tahir, *Yol Ayrımı* (2009, İthaki Yay., 493 s.): 2 (iki defa), 10 (iki defa), 14, 15 (dört defa), 17 (iki defa), 22 (iki defa), 26 (dört defa), 29 (iki defa), 32, 35, 37, 38, 41, 42 (iki defa), 50 (iki defa), 66, 67, 70 (iki defa), 71, 73 (iki defa), 75 (altı defa), 76 (altı defa), 78, 80 (sekiz defa), 82 (beş defa), 83 (beş defa), 84 (beş defa), 86 (dört defa), 87, 88 (on defa), 89 (iki defa), 91, 92 (beş defa), 95, 101, 110, 111, 114, 131 (üç defa), 132, 134, 135, 136, 137 (üç defa), 138 (üç defa), 142 (iki defa), 147, 152, 156 (iki defa), 158, 163, 220, 246 (beş defa), 247, 255, 256, 257, 259, 264 (iki defa), 267, 268, 280, 289, 309 (üç defa), 337, 342, 348 (üç defa), 349, 350, 358, 360, 361, 362, 363, 372, 373 (üç defa), 383 (iki defa), 385, 391 (altı defa), 392, 394, 395, 397, 399, 402 (iki defa), 405, 407 (iki defa), 418.

Ek 2: Öykülerde –mAktA kullanımlarının sayısı

Ö. Seyfettin, *Perili Köşk* (2008, Ünlü Yay., 63 s.): -

A. Alkan İnal, *Yazarlarımızdan Masallar ve Öyküler* (2009, T. İş B. Kültür Yay., 123 s.): -

B. Yıldız, *Arılar Öyküsü* (2010, Özyürek Yay., 62 s.): -

G. Dayıoğlu, *Azat Kuşu* (1999, Altın Kitaplar, 61 s.): -

C. Karataş, *Beşliler İş Başında* (2010, Özyürek Yay., 112 s.): -

N. Meriç, *Bir Kara Derin Kuyu* (1898, Can Yay., 134 s.): 58.

S. Dölek, *Üçüncü Kattaki At* (1991, Bilgi Yay., 159 s.): 28.

A. Binyazar (haz.), *Kerem ile Aslı Halk Hikayeleri ve Söylenceler* (2008, Turkuvaz Kitap Yay., 100 Temel Eser, 96 s.): 63.

Y. Yeşildağ, *Güneş Ülkesine Uçuş* (1999, Eğitim Sen Yay., 92 s.): 92 (üç defa).

S. Faik, *Bütün Eserleri 4. Mahalle Kahvesi. Havada Bulut* (1974, Bilgi Yay., 217 s.): 38, 79, 94, 172.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/4 Fall 2011

- A. Alkan İnal, *Yazarlarımızdan Öyküler* (2010, T. İş B. Kültür Yay., 129 s.): 9, 17, 18 (iki defa).
T. Uyar, *Dön Geri Bak* (1985, Can Yay., 255 s.) : 44, 127, 205, 213. (iki defa).
O. Kemal, *Küçükler ve Büyükler* (1971, Ant Yay., 203 s.): 49, 71, 91, 95 (iki defa), 142, 152, 153, 156, 168, 178.
T. Yücel, *Komşular* (1999, Can Yay., 127 s.): 17, 23, 32 (iki defa), 33, 57, 61, 75, 82 (iki defa), 84 (iki defa), 85, 88, 93, 102, 114, 119.
A. Nesin, *Rıfat Bey Neden Kaşınıyor* (1971, Hüsnütabiat Matb., 181 s.):7, 34 (üç defa), 35 (üç defa), 36(üç defa), 39 (iki defa), 56, 60, 77, 80, 124, 125, 131, 136, 149.

Ek 3: Masalarda –mAktA kullanımlarının sayısı

- A. Uysal, *Keloğlan'ın Kurnazlığı* (1993, Arıtaş yay., 12 s.): -
M. Hengirmen, *Keloğlan Devler* (1997, Engin Yay., 16 s.): -
A. Alkan İnal, *Yazarlarımızdan Masallar ve Öyküler* (2009, T. İş B. Kültür Yay., 123 s.): -
Mavi Işık, (2003, Prizma Yay., 63 s.): 50.
M. Vural, *Ev ve Sınıf Etkinlikleri Antolojisi* (2003, Yakutiye Yay., Erzurum, 168 m., 12-125. s.): 19, 31, 33, 46, 49, 63, 113.
E. Yavuz, *Bana Bir Masal Anlat* (2008, Martı Yay., 46 m., 310 s.): 28 (iki defa), 48, 68, 76, 197 (üç defa), 198, 232, 233, 278.

Ek 4: Fıkralarda –mAktA kullanımlarının sayısı

- Nasreddin Hoca. Allah Versin* (?, Sabah Yay., 16 s.): -
T. Yüksel, *Nasrettin Hoca Saz Çalıyor* (?, Meram Yay., 16 s.) : -
S. Yıldırım, *Gülünç Öyküler* (2002, Uğurböceği yay., 109 s.): -
M. Vural, *Ev ve Sınıf Etkinlikleri Antolojisi* (2003, Yakutiye Yay., Erzurum, 185 f.): 242, 245 (üç defa), 262.
Güldüren Seçme Fıkralar (2008, Martı 2008, 100 T. Eser, 200 s.): 7, 21, 75, 95, 135, 157. (iki defa)
E. Akbal (haz.), *Nasrettin Hoca Fıkraları* (2009, Morpa Yay., 128 s.): 46, 47 (dört defa), 91 (üç defa), 92, 93, 98, 107, 112, 115, 127.

Ek 5: Şiirlerde –mAktA kullanımlarının sayısı

- A. Arif, *Hasretinden Prangalar Eskittim* (1980, Cem Yay., 78 s.): -
O. Veli, *Bütün Şiirleri*, (1982, Can Yay., 194 s.): 32, 40, 48, 68.
Y. Kemal, *Kendi Gök Kubbemiz* (1969, MEB, 1000 T. Eser, 166 s.): 6, 30, 31, 40, 53, 92, 94, 103, 132.
C. S. Tarancı, *Bütün Şiirleri*, (1983, Can Yay., 245 s.): 36, 52, 76, 96, 100, 104, 140, 155.

E. Cansever, *Sonrası Kalır I. Bütün Şiirleri* (2005, YKY Yay., 664 s.): 178 (5 defa), 179, 243, 275, 321, 339, 340, 394 (4 defa), 395. (2 defa).